

دکتر باقر ساروخانی*

دلفای کیفی،

ابزار پژوهش در علوم اجتماعی

* استاد و عضو هیئت علمی دانشکده‌ی علوم اجتماعی، دانشگاه تهران
bagher_saroukhani@yahoo.com

چکیده

دلفای، یکی از مهم‌ترین و در عین حال جدیدترین ابزار پژوهش کیفی است. کاربرد آن در دهه‌ی چهل مورد توجه قرار گرفت و در باب موضوع‌های کلان، به‌ویژه کیفی و ذهنی، بسیار کاربرد دارد. برای مثال، می‌توان با استفاده از آن، برای سنجش آرای متخصصان ایرانی، هم در حوزه‌ی آکادمیک و هم اجرائی، پرسش‌های زیر را طرح کرد:

«بزرگ‌ترین تنگناها و مسائل ارزشی مانع ارتقای زنان ایرانی در برهه‌ی کنونی تاریخ چیست؟» یا «بزرگ‌ترین موانع یا تنگناهای هنجاری مانع برابری عملی زن و مرد کدام است؟» یا «بیش‌ترین جرائم زنان ایرانی کدام است؟ و علل و عوامل آن چیست؟». همان‌طور که دیده‌می‌شود، این ابزار پژوهش برای تحقق چندین هدف کاربرد دارد:

۱- شناخت نظرات و عقاید کارشناسان (در حد وصفی یا علی).

۲- ایجاد زمینه‌های لازم برای هم‌آهنگی و قرابت اندیشه‌ها.

۳- تولید اندیشه برای اجرا در واقعیت.

با آنچه آمد، ملاحظه می‌شود که چند مرحله در اجرای این روش وجود دارد:

آ- گزینش سرآمدان

ب- پرسش نخستین

پ- پردازش پاسخ‌ها به روش تحلیل محتوا.

ت- بازگشت به اعضای نسل

بدین سان، در چند مرحله، می‌توان به نزدیک‌سازی اندیشه‌ها دست یافت و راه اجرای آن را فراهم آورد.

چند اصل اساسی در پژوهش دلفائی بدین قرار است:

- اصل غنا و تقویت

- اصل مشاع بودن

کلیدواژه‌ها

آینده‌نگری؛ بازخورد عقاید کنترل‌شده؛ آئیت تجربه؛ ذهنیت هیجانی؛ روابط عمودی-خطی در پژوهش؛ دلفای سنتی؛ دلفای سیاسی؛ دلفای تصمیم‌گیری

مقدمه

مطالعات زنان و خانواده، از حساسیتی ویژه برخوردار است، بنابراین، نیاز به ابزار پژوهشی دقیق، حساس و پیچیده‌ئی دارد. دلفای کیفی یکی از بهترین این ابزارها است. با این شیوه، می‌توان بسیاری از مسائل را در این حوزه از تحقیقات اجتماعی شناسائی کرد:

از یک سو، در دلفای کیفی از کمی‌زدگی اجتناب می‌شود، پرسش‌نامه‌های ساده و پوزیتیویستی شناخت مسائل زنان که با درجه‌ی کتمانی بالا روبه‌رو است، قابل اعمال نیست. آنچه به عنوان یافته‌ی علمی با این ابزار به دست آید اعتبار ندارد.

از سوی دیگر، با کاربرد دلفای کیفی، می‌توان به خزانه‌ی اطلاعات دست‌اندرکاران در خانواده و متخصصان این حوزه‌ی حساس مراجعه کرد و حاصل علم و تجربه‌ی آنان را به کار گرفت. برای مثال، در شناخت عوامل نهان و همیشه ناپیدای طلاق، می‌توان از نظر و تجربه‌ی کسانی استفاده کرد که هر روز با این پدیده زندگی می‌کنند و از نظریه‌ها و تجربه‌های عالمان این حوزه آگاه‌اند.

آنچه در سطور زیر می‌آید، با این هدف مطرح گردیده‌است که از این ابزار ظریف (دلفای کیفی)، در پژوهش‌های اجتماعی، به‌ویژه زنان در خانواده به‌درستی استفاده شود.

مفهوم دلفای^۱

ریشه‌ی مفهوم متعلق به یونان باستان است و در آن، سخن از الهام، وحی و درک پنهان هستی است؛ از این رو *فاولز* کلمه‌ی *دلفی* را به بخش الهام و وحی در یونان باستان مربوط می‌داند، و منظور، پیش‌بینی‌هایی است که رابطان

1. Delphi

کاهنان و جادوگران) از خدایان دریافت می‌کردند. *دالکی*، که خود نیز یکی از یابندگان این روش است می‌گوید که اسم *دلفی* هرگز به عنوان یک واژه‌ی تنها مطرح نیست. به گفته‌ی او، این واژه به موضوعی اسرارآمیز و الهامی اشاره دارد. در واقع، قدیمی‌ترین ریشه‌های *دلفی* به معبد *آپولون* در شهر *دلفی* در یونان باستان باز می‌گردد. یونانیان قدیم اعتقاد داشتند خدایان در این کوه و سرزمین زندگی می‌کنند؛ مؤمنان به آن‌جا می‌رفتند تا از بادهایی که میان دره‌ها می‌وزد، آواز و اراده‌ی خداوند را بشنوند. یونانیان اعتقاد داشتند حوادث جهان به اراده‌ی شیطان، ارواح و خدایان بستگی دارد و برای آگاهی از اراده‌ی خدایان و نصایح آن‌ها باید به سراغ جادوگران و پیش‌گویان معبد *دلفی* رفت و در تاریخ آمده‌است که اشخاص مشهوری مانند *هراکلس*^۱ و *آریستودموس*^۲ (پادشاه *مسنیا*)^۳ با وحش‌های معبد *دلفی* به چنین مشورت‌هایی پرداخته‌اند.

ویل دورانت در کتاب *تاریخ تمدن* مجلد مربوط به یونان باستان می‌نویسد: «بالتر از این صخره‌ها قلعه‌های دوگانه‌ی کوه *پارناسوس* قرار دارد... یونانیان برای رسیدن به این قلعه‌ها صدها کیلومتر از روی صخره‌های دشوار بالا می‌رفتند. مه انبوه و دریایی که اشعه‌ی خورشید بر آن می‌تابید، به آن نقطه منظره‌ی زیبا و [درعین حال] خوف‌انگیز می‌داد. از این رو، یونانیان باور داشتند که آن‌جا خدایی وحشتناک سکونت می‌کند. اینان زلزله‌های متعددی را که در آن نقطه رخ داده و باعث ترس مهاجمانی چون ایرانیان و مردمان *فوکیس* و *گل* شده بود، دفاع خدایان از مقر خویش تلقی می‌کردند. مؤمنان از دیرباز به آن‌جا می‌رفتند تا از بادهایی که میان دره‌ها می‌وزد، یا گازهایی که از نهاد زمین برمی‌خیزد، آواز و اراده‌ی خدایان را بشنوند. سنگ بزرگی که کنار مخرج گازه‌های زمین قرار داشت، به نظر یونانیان مرکز یونان و ناف عالم بود. نزدیک این سنگ بود که یونانیان در آغاز برای *گایا*، الاهی زمین، و بعدها برای *آپولون* معابدی ساختند» (دورانت، تاریخ تمدن، یونان باستان: ۱۲۴).

1. Héraclès (Hercules)
2. Aristodème (Aristodemus)
3. Messénie (Messenia)

«یونانیان، که در جهانی پر از نیروهای لاهوتی و غیرطبیعی زندگانی می‌کردند، چنین می‌پنداشتند که حوادث زندگی بستگی به اراده‌ی شیاطین و ارواح و خدایان دارد. پس، برای آگاهی از اراده‌ی خدایان و شیاطین و ارواح، به غیب‌گویان، ستاره‌شماران، خواب‌گزاران، و خش‌ها، و غیره متوسل می‌شدند و درباره‌ی زندگی خود با آنان مشورت می‌کردند. گاهی، ستاره‌شماران و غیب‌گویان حرفه‌ئی به خدمت خاندان‌ها و ارتش‌ها و دولت‌ها درمی‌آمدند... در بسیاری از معابد یونان، و خش‌های بسیار وجود داشتند. معززترین و مشهورترین آن‌ها در روزگار قدیم، و خش معبد زئوس در دودونا، و در دوره‌ی بعد، و خش معبد آپولون در دلفی بود... یونانیان زنان را برای پذیرفتن وحی و الهام آماده‌تر می‌دانستند؛ از این رو، در معبد آپولون سه پیرزن خدمت می‌کردند. در این معبد، از شکافی که در کف معبد قرار داشت گازی مرموز بیرون می‌آمد. مردم می‌گفتند که این گاز، از لاشه‌ی اژدهایی به نام پوتون که به دست آپولون کشته شده‌است برمی‌خیزد. زن غیب‌گو که برای پذیرفتن وحی آمادگی داشت، پشت میز بلند سه‌پایه‌ئی می‌نشست و گاز مقدس را که بسیار بدبو بود، استنشاق می‌کرد و برگ‌هایی تخذیرآور می‌جوید و به حال بی‌خودی می‌افتاد. سپس، بریده‌بریده، سخنانی بر زبان می‌آورد که به وسیله‌ی کاهنان برای حاضران ترجمه می‌شد» (همان: ۲۱۸-۲۱۹).

تعاریف

کاربرد این روش در دهه‌ی چهل مورد توجه قرار گرفت. محققانی چون کارمن، نورمن دالکی^۱ و اولاف هلمر^۲ در شرکت رند^۳ از آن استفاده نمودند. آنان بر این عقیده بودند که باید خزانه‌ی اندیشه، به عنوان سرمایه‌ی پژوهشی، شمارش و محاسبه گردد. «روش دلفای، به دلیل انعطاف‌پذیری آن، مناسب‌ترین

1. Norman Dalkey
2. Olaf Helmer
3. Rand

تکنیک برای کشف و مطالعه‌ی موضوعاتی است که آمیزه‌ئی از شواهد علمی و ارزش‌های اجتماعی می‌باشد» (Webler et al, 1991: 256).

موهاپاترا، بورا و ساهو پیشنهاد می‌کنند: «یک دلفای کیفی، باید معطوف به ۴ طبقه‌ی موضوعی وسیع باشد:

۱- موضوعات هنجاری

۲- موضوعات روایتی

۳- موضوعات پیش‌بینی، مانند:

آ- پیش‌بینی رخداد رویدادهای جدید

ب- پیش‌بینی مسائل ارزشی و روند تحول شاخص‌های اصلی

۴- مسائل پیشنهادی یا توصیه‌ئی، مانند:

آ- ایجاد مدل‌های کلی و گسترش آن‌ها

ب- تعبیه‌ی سیاست‌های جدید» (Mohapatra, Bora & Sahu, 1984: 159).

لینستون و توروف، از موقعیت‌هایی که روش دلفای در آن مناسب‌ترین روش مطالعاتی است، فهرستی جامع پیشنهاد کرده‌اند (Liston, 1975: 4):

۱- زمانی که مسئله با روش‌های تحلیل دقیق هم‌آهنگی ندارد، اما می‌توان در آن از قضاوت‌های ذهنی سود جست.

۲- زمانی که لازم است افراد در آزمون مسئله‌ئی پیچیده یا گسترده که هیچ تاریخچه‌ی بسنده‌ئی ندارد شرکت کنند و ممکن است زمینه‌هایی متفاوت با توجه به تجربه یا تخصص خود داشته‌باشند.

۳- تعداد و کیفیت آزمودنی‌ها، مناسب روش‌های مطالعه‌ی چهره‌به‌چهره‌ی عادی نیست.

روش دلفای، یکی از شناخته‌ترین روش‌های تعاملی کیفی، ساختارمند و غیرمستقیم است که برای پیش‌بینی آینده به کار می‌رود (Woodenber, 1991: 8). همان طور که گفته‌شد، این روش پس از ابداع به وسیله‌ی اولاف هلمر و نورمن دالکی در سال ۱۹۵۳، در شرکت رند برای بررسی آینده‌ی مسائل ارتش

به کار رفت (Helmer, 1985: 19). تکنیک مذکور، یک دهه بعد، وقتی محبوبیت و کاربرد بیش‌تری یافت، برای مطالعه‌ی پیش‌رفت‌های تکنولوژی و طرح‌های مشارکتی به کار گرفته‌شد.

روش دلفای، روشی مطالعاتی است که مخصوصاً برای بررسی آینده و پیش‌بینی آن به کار می‌رود (Lang, 1999: 14).

توروف روش دلفای را چنین تعریف می‌کند (Turoff, 1975: 3): «این روش، طریقه‌ئی است که به وسیله‌ی آن می‌توان یک فرآیند ارتباط گروهی را شکل داد؛ فرآیندی که به افراد گروه امکان می‌دهد تا به عنوان یک کل با مسائل پیچیده درگیر شوند».

نیلی (۲۰۰۰)، دلفای را تکنیکی برای جمع‌آوری ایده‌ها و تسهیل توافق میان افرادی که در داشتن دانشی خاص اشتراک دارند و لزوماً همیشه با هم در برخورد مستقیم نیستند تعریف می‌کند. در مطالعه‌ی دلفای، دقیقاً افرادی انتخاب می‌شوند که دانش ضروری برای تحلیل مشکلی خاص داشته‌باشند.

مارسینک (۱۹۹۹)، دلفای را روشی کیفی می‌داند که از طریق آن با یک روی‌کرد تیمی به تصمیم‌گیری می‌پردازند و با تعریف مسئله‌ی مورد مطالعه آغاز می‌شود، سپس با آماده‌سازی دو یا سه پرسش‌نامه‌ی اجرایی که به گروه انتخابی متخصصان داده یا برای‌شان فرستاده می‌شود ادامه یافته، و در نهایت، با تحلیل پاسخ‌ها پایان می‌پذیرد.

دالکی (۱۹۶۷) و براون (۱۹۶۸)، دلفای را مجموعه‌ی راه‌کارهایی تعریف می‌کنند برای بیرون کشیدن و تهذیب دیدگاه‌های یک گروه که معمولاً افرادی متخصص اند.

ماسینی، دلفای را روشی می‌داند که با آن به موضع و توافق گروهی از متخصصان درباره‌ی موضوعی معین پرداخته می‌شود. این قضاوت جمعی متخصصان، گر چه دیدگاه‌ها و نقطه‌نظرات ذهنی مختلف فراهم می‌آورد، ولی قابل‌اعتمادتر از بیانات فردی و شخصی، و در نهایت، پی‌آمد آن عینیت و دقت هر چه بیش‌تر است (Masini, 1993: 143).

پیشینه تحقیقاتی

از تحقیقاتی که با روش دلفی انجام شده است می‌توان به پژوهش اوهل^۱ در سال ۱۹۷۱ درباره‌ی اهداف سازمانی، و تحقیقات هلمر در سال ۱۹۸۳ درباره‌ی پیش‌بینی رویدادهای پنجاه سال آینده اشاره کرد. در این‌جا به طور خلاصه مراحل انجام این تحقیق بیان می‌شود.

در سال ۱۹۸۳، هلمر در دور اول تحقیق خود، از متخصصین فنون خواست تا بر اساس پرسش‌نامه‌ی کتبی که برای‌شان ارسال شده بود رویدادهای پنجاه سال آینده را پیش‌بینی کنند. بر اساس پاسخ‌های دریافتی، فهرستی مشتمل بر ۴۹ مسئله و رویداد تهیه شد. در دور دوم، این فهرست بار دیگر برای متخصصین ارسال شد و آن‌ها از نظرات دیگران آگاه شدند. در این دور، از شرکت‌کنندگان خواسته شد تا بنویسند هر یک از رویدادها و مسائل با چه احتمالی به وقوع خواهد پیوست. پس از دریافت پاسخ‌ها، مشخص شد که شرکت‌کنندگان در مورد چند مسئله (۱۰ مسئله از ۴۹ مسئله) اتفاق نظر دارند. در دور سوم، نتایج دور دوم، یعنی توافق نظر درباره‌ی ۱۰ رویداد، بار دیگر برای شرکت‌کنندگان ارسال شد. از ۳۹ رویداد باقی‌مانده که اختلاف نظر درباره‌ی آن‌ها وجود داشت، محققین، خود، ۱۷ رویداد مهم را انتخاب کردند و برای شرکت‌کنندگان فرستادند. از آن‌ها خواسته شد که توضیح دهند چرا نظر آن‌ها با نظر اکثریت درباره‌ی این ۱۷ رویداد فرق دارد. این اقدام سبب شد تا شرکت‌کنندگان درباره‌ی این ۱۷ رویداد عمیق‌تر بیاندیشند و آن‌ها را به صورتی جدید بازگو نمایند. از این طریق، آن‌ها نظرات‌شان را با نظرات میانه تطبیق دادند.

در پایان دور سوم، نظرها بسیار کاهش یافت و از نظر آماری، پراکندگی چارک‌ها محدودتر شد. در دور چهارم، نتایج دور سوم برای شرکت‌کنندگان ارسال و تلاش شد تا مانند گذشته اتفاق نظر بیشتری به دست آید.

1. Uhl

همچنین، از آنان پرسیده شد که آیا آنها تک تک این رویدادها را قابل تحقق و مفید می‌دانند. نتایج این کار در تصاویر و متون مختلف بازگو شد. در نهایت، شش مسئله‌ی مورد توافق، عبارت بود از: رشد جمعیت، نوآوری‌های علمی، خودکارسازی^۱، برنامه‌های فضایی، پیش‌بینی‌های مربوط به امکان جنگ، و ماهیت سیستم سلاح‌های جنگی در آینده. یک وجه مهم در مراحل یا دوره‌های روش دلفی، قضاوت درباره‌ی نتایج و نظرات متضاد درباره‌ی دور قبل است. هر یک از متخصصین شرکت‌کننده در این نظرخواهی کتبی-مکرر، این امکان را دارد تا نظرات شخصی خود را با نظرات و عقاید دیگران مقایسه و در آنها تجدید نظر کند. در هنگام اجرای روش دلفی، افراد لزوماً یک‌دیگر را نمی‌شناسند و برخورد رویاروی با هم ندارند.

همان طور که ملاحظه می‌شود، دلفای، ابزاری تازه در پژوهش‌های انسانی-اجتماعی است؛ اما، از نظر هلمر «به‌ویژه، شیوه‌ئی است مناسب برای دریافت نظرات متقابل کارشناسان. این عقاید به‌هم‌پیوسته^۲، از طریق تکنیکی به دست می‌آید که در اصطلاح، بدان بازخورد عقاید کنترل‌شده (C.O.F.^۳) گفته می‌شود. نتیجه‌ی حاصل، به نوعی، قضاوت گروهی است. دیگر هیچ عقیده‌ئی به فردی خاص تعلق ندارد، زیرا افراد به نوعی در ارتباط متقابل از راه دور قرار گرفته‌اند» (Helmer, 1983: 12).

از نظر ویسما^۴، در جریان تعامل متقابل، بسیاری از اندیشه‌ها، بی‌تعمق و صرفاً برای قدرت بیان-یکی از حاضران، و یا میزان حجیت و اعتبار او پیشی می‌گیرد؛ حال آن‌که در دلفای چنین نیست. فاصله‌ی موجود، امکان تعمق در اندیشه‌ها و تعاطی طبیعی آنان را فراهم می‌سازد. بالدوین^۵ تأکید می‌کند که در نبود دانش دقیق در باب هر مسئله، تصمیم‌گیران ناچار اند به حس ششم^۶ خود تکیه کنند و یا به عقاید کارشناسان تمسک جویند.

1. Automation

2. Interconnected

3. Controlled Opinion Feedback

4. Wisema

5. Baldwin

۶ Intuition شهود یا اشراق نیز ترجمه شده‌است. منظور، نخستین اندیشه‌ی طبیعی آدمی است، بدون دست‌کاری یا دخالت عناصری همچون عقل، منطق، استدلال و ...

کورنیش^۱ بر این باور است که از این تکنیک در همه‌ی زمینه‌ها می‌توان سود جست، اما مهم‌ترین کاربرد آن در آینده‌نگری^۲ است. این مفهوم، از Prospicere به معنای «نگریستن به روبه‌رو» گرفته‌شده و به معنای نگاه به آینده‌ی نزدیک برای پیش‌بینی حوادث آن است. آینده‌نگری، نه تنها در قلمرو دانش، بلکه در حیطه‌ی هنر نیز مطرح می‌شود. به زعم پی‌یر ماسه، آینده‌نگری به معنای جست‌وجوی طریقه‌ئی نو در دانش است که در آن آینده را به عنوان نتیجه‌ئی از اعمال کم و بیش آزاد و واکنش‌های کم و بیش قابل پیش‌بینی در نظر می‌گیرند (ساروخانی، ۱۳۸۱، مفهوم Prospective).

پیش‌بینی آینده و آینده‌نگری، دغدغه‌ی بشر و منشأ بیم و امید برای او بوده‌است. در گذشته، وظیفه‌ی خبرآوری از آینده بر عهده‌ی جادوگران، پیش‌گویان، ستاره‌شناسان و فلاسفه بود. بخشی عمده از تعالیم پیامبران را نیز نوید آینده تشکیل می‌داد. با گسترش تدریجی سپهر دانش، آینده‌نگری هم بخشی از دل‌مشغولی‌های اندیشه‌مندان گردید و روش‌هایی چند برای آن ساخته و پرداخته‌شد. این روش‌ها را می‌توان به ترتیب زیر برشمرد:

- ۱- روش تخیلی-فلسفی
- ۲- روش تاریخی-فلسفی
- ۳- روش فراکنی روند (Extrapolation)
- ۴- روش شبیه‌سازی (Simulation)
- ۵- روش بازنگری-کنترل (Monitoring)
- ۶- روش صحنه‌سازی (Scenario Creativity)
- ۷- روش واکنش‌شناسی (Cross-Impact Analysis)
- ۸- روش هنجاری (Normative)

در میان این روش‌ها، با توجه به اهمیت کاربردی، روش دلفی جای‌گاه خاص خود را دارد. این روش، در عرصه‌هایی مانند سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی کلان، و همچنین دستیابی به اجماع برای شناخت و حل مسائل پیچیده، ابزار

1. Cornish
2. Prospective

دست سیاست‌گذاران و مدیران، هم در کشورهای توسعه‌یافته و هم در حال توسعه است.

هدف‌ها

همان‌طور که آمد، این روش ابزاری است برای تحقق هدف‌های زیر:

آ- هدف‌های عام

استخراج استنتاج و تجمع دانسته‌های آکادمیک و اجرائی، و تحلیل آن، آن‌چنان که راهنمای عمل برای مجریان گردد و امکان حراست از آن در حوزه‌های آکادمیک فراهم آید.

ب- هدف‌های خاص

- شناخت نظرات و عقاید کارشناسان در هر رشته از دانش بشری.
- شناخت تحرک اندیشه و جابه‌جایی آن با توجه به برخورد اندیشه‌ها و دلایل.

- شناخت محورها با خطوط اصلی هر مبحث.
- تعیین الویت‌ها با توجه به توزین چندگانه و ترکیبی محورهای مورد بحث. منظور این است که ملاحظه شود کدام محور یا مدار اهمیت بیشتری دارد. توزین‌پذیری چندگانه^۱ عناصر بدین معنا است که هر عنصر، و در مباحث مرتبط با دلفای، هر محور، با توجه به شاخص‌های متعدد ارزیابی و توزین شود. برای مثال، اگر قرار است دیدگاه‌ها و عقاید کارشناسان در باب تنگنای فرهنگی تأمین اجتماعی سنجیده شود، آن‌چنان که ورود یک پدیده مانند بیمه‌های اجتماعی موجب پیدایی بی‌هنجاری^۲ نگردد، باید دید به کدام عناصر محورها تأکید می‌ورزند؛ هر عنصر از نظر کمی چند وزن دارد؛ یا زمانی که سخن از شدت تأکید است کدام عنصر وزن ترکیبی بیش‌تر می‌یابد و ...

1. Multiple Ponderability
2. Anomy

اشتروس و زیگلر^۱ (۱۹۷۵) معتقد اند که بدون توجه به هدف یا اهداف دلفای کیفی، تمامی انواع آن، ویژگی‌هایی مشترک دارند که عبارت است از:

- ۱- همهی دلفاها، برای کسب اطلاعات یا داده‌ها، از متخصصان و افراد صاحب‌نظر در موضوع استفاده می‌کنند.
- ۲- بیش‌تر دلفاها به صورت نوشتاری اجرا می‌شوند (گرچه اخیراً از تلفن و در مواردی از روش‌های رودرو نیز استفاده می‌شود).
- ۳- در دلفای، به صورتی نظام‌دار تلاش می‌شود تا ضمن دستیابی به نقطه نظرات مشترک، یا به عبارتی توافق شرکت‌کنندگان، دیدگاه‌ها و نقطه نظرات مخالف و متفاوت آن‌ها نیز مشخص گردد.
- ۴- همهی دلفاها، ناشناخته ماندن متخصصان و پاسخ‌های‌شان را تضمین می‌کنند.
- ۵- در استفاده‌ی وسیع از این روش، تکرار و بازخورد کنترل‌شده برای نزدیک کردن دیدگاه‌های شرکت‌کنندگان به کار می‌رود. به شرکت‌کنندگان اجازه داده می‌شود تا پس از خواندن و آگاهی از دیدگاه‌های سایرین، نظرات خود را بازبینی کنند و تغییر دهند. در ضمن، آن‌ها می‌توانند نظرات دیگران را ارزش‌یابی کنند.
- ۶- دلفای وسیع، در مجموعه‌ئی از دورها انجام می‌گیرد. بدین شکل که خلاصه‌ئی از نتایج دور قبلی به اعضا انتقال می‌یابد و توسط آن‌ها ارزش‌یابی می‌شود. در دورهای بعدی، غالباً پراکندگی دیدگاه‌ها کاسته می‌شود و میانگین تغییر می‌کند. اگر در این شرایط توافق هم ایجاد نشود، دست‌کم مواضع و نظرات ناهم‌خوان و معارض آشکار می‌گردد.

سرانجام، اهداف اساسی پژوهش به روش دلفای را می‌توان چنین دانست:

۱- اجتناب از پرسش‌نامه‌زدگی

اگر قرار شود برای هر تحقیق، آن هم درباره‌ی مسائل بسیار پیچیده و ذهنی از پرسش‌نامه، آن هم بدون رعایت همه‌ی شرایط آن استفاده شود، باید

گفت پرسش‌نامه‌زدگی به نوعی بیماری جاری^۱ و حتا همه‌گیر^۲ بدل شده‌است. کاربرد دلفای، آن هم به صورت کیفی، اجتناب از این شیوه‌های سطحی را در پی دارد.

۲- اجتناب از آنیت

یکی از دست‌آوردهای برگسونیسم، اجتناب از آنیت است. برگسون از نوعی آنیت با نام آنیت تجربه (I.O.E.) یاد می‌کند. منظور این است که ذهن هر انسان به دو گونه اسیر آنیت است: عناصر بیرونی و عناصر درونی. زمانی که تحت تأثیر خاطره‌ئی خوب قرار داریم (عناصر درونی) دنیا را بهتر می‌بینیم و در قبال انگیزه‌ها نیز بهتر واکنش نشان می‌دهیم؛ یا زمانی که خبری خوب به ما داده می‌شود (عناصر بیرونی) باز هم جلوه‌ی جهان در برابرمان تغییر می‌کند و واکنش‌هایی بهتر نشان می‌دهیم.

این تمایل طبیعی در هر انسان وجود دارد، اما انسان‌ها به یک اندازه از آن برخوردار نیستند. آنان که دچار ذهنی هیجانی^۴ هستند به همان نسبت که بُعد هیجانی-عاطفی^۵ بیش‌تر دارند، دچار آنیت بیش‌تری هستند. نتیجه این است که شاهد نوسان‌هایی تند^۶ در رفتار آنان هستیم؛ چنان که با شنیدن یک خبر مطلوب چنان به وجد می‌آیند که دنیا را فراموش می‌کنند. انسان‌های متعارف و کم‌تر هیجانی، به همان نسبت نیز کم‌تر دچار آنیت اند؛ از این رو، رفتارشان نوسانی محدود^۷ نشان می‌دهد. آنان دچار ذهنی ترکیبی^۸ هستند.

مثالی کوتاه، فرآیند عمل این نوع اندیشه را می‌رساند: فردی را در نظر آورید که یک هفته قبل از امتحان، از دوست خود دست‌نوشته‌های‌اش را در کلاس درخواست می‌کند و او می‌گوید حالا دیر است، خودم نیاز دارم. یک ذهن هیجانی، به‌سرعت واکنش نشان می‌دهد، در حالی که یک ذهن متعادل

1. Epidemic
2. Pandemic
3. Immediacy of Experience
4. Emotional Mind
5. Emotionality
6. Fluctuations
7. Undulations
8. Systematic Mind

به خود می‌گوید حق با اوست، حالا برای گرفتن دست‌نوشته‌ها دیر است. ضمناً در همان حال به یاد می‌آورد که او دوست خوبی است و در شرایط بسیاری به او کمک کرده‌است؛ همه‌ی عناصر شخصیت دوست خود را در نظر می‌گیرد و بنابراین، کم‌تر ناراحت می‌شود و واکنشی متعارف نشان می‌دهد. این نوع اندیشه را ترکیبی می‌خوانند.

در دلفای، تواتر مراجعات موجب می‌شود که فرد دست‌خوش حالت هیجانی نباشد و اگر در برهه‌ئی از تحقیق چنین بود، در برهه‌های دیگر تصحیح گردد.

۳- اجتناب از روابط عمودی-خطی^۱ در پژوهش

در پژوهش‌های کیفی-مشارکتی، محقق و موضوع تحقیق، در سطحی افقی قرار می‌گیرند و به تبادل اندیشه می‌پردازند. در تحقیق دلفای نیز چنین است. انسان‌های مورد پژوهش در سطحی بالا قرار دارند؛ وقت تحقیق زیاد است؛ امکان آماده‌سازی ذهن آن‌ها وجود دارد و پیراشاخص‌ها مورد توجه قرار می‌گیرد. به نوعی، می‌توان در این نوع تحقیقات از تقلیت یاد کرد و منظور این است که نظر فرد مورد تحقیق نیز درباره‌ی تحقیق پرسیده می‌شود.

۴- دوری از اندیشه‌ی فردی

در پژوهش‌های مبتنی بر دلفای، فرد مورد تحقیق، خود را در آینده‌ی اندیشه‌ی دیگران نیز می‌بیند؛ بنابراین، کم‌تر اسیر اندیشه‌ی خود خواهد بود. درست پس از دور نخست، او می‌بیند که جمع چه‌گونه فکر می‌کند و او کجا است؟ این فرآیند، به گشایش اندیشه و قرارگیری فرد در جمع کمک می‌کند. اندیشه‌ی ترکیبی در شرایط هم‌زمانی^۲ نیز به دست می‌آید؛ بنابراین، از دور اول به بعد، اندیشه‌ی ابرازشده توسط فرد، آمیزه‌ئی است از اندیشه‌ها؛ از این رو، می‌گوئیم که دلفای، با اندیشه‌های مشاع و نه جدا از هم سر و کار دارد، و آن‌چه در نهایت به دست آید، از آن همه‌ی متخصصان است.

1. Vertico-Linear
2. Synchronistic

۵- اجتناب از تفرد

در پژوهش‌های دلفائی، انسان‌ها به نوعی اجماع دست می‌یابند و هدف اصلی نیز همین است. حالا که باید با احراز این روش تصمیمات مهم اجرائی گرفت، باید به نقطه‌ی اجماعی در بین متفکران و متخصصان دست یافت. دوره‌های دلفائی آن قدر تکرار می‌شود تا حداکثر اجماع به دست آید. سپس، می‌توان آن را آستانه‌ی اشباع^۱ خواند.

بر خلاف شیوه‌های معمول مانند پرسش‌نامه که صرفاً اندیشه را در یک آن جست‌وجو می‌کند و آن را می‌سازد، در دلفای، تسلسل اندیشه مد نظر قرار می‌گیرد؛ اندیشه‌ی فرد مورد پژوهش بارها سنجیده می‌شود و در خلال زمان‌های خاص (فاصله‌ی دورها)، فرد امکان تصحیح اندیشه‌ی فردی را با مراجعه به اندیشه‌های دیگر و استفسار اندیشه‌های نو خواهد یافت. بنابراین، سرمایه‌ی اندیشه در این تحقیق بسیار وسیع‌تر و غنی‌تر از تحقیقات دیگر است.

۶- فرضیه‌سازی^۲

در نهایت، می‌توان گفت با دستیابی به این روش، در آغاز تحقیق فرضیه‌هایی دقیق، سنجیده و درست فراهم می‌آید. اگر بپذیریم که فرضیه قلب تحقیق است و باز اگر بپذیریم که تمامی امکانات تحقیق در خدمت سنجش فرضیه^۳ است، پس باید فرضیه‌های درست مورد توجه قرار گیرد. دلفای، امکان این امر را فراهم می‌آورد. شناخت دیدگاه‌های متخصصان و آن هم به‌دفعات، ورود به اعماق پدیده را در پی خواهد داشت.

۷- تحلیل نهائی و استنتاج

کار دلفای می‌تواند در پایان تحقیق نیز انجام شود تا امکان نتیجه‌گیری و تحلیل داده‌ها به نحوی مطلوب در پرتو اندیشه‌ی بزرگان فراهم آید.

1. Saturation Threshold

2. Hypothesis

3. Hypothesis Testing

انواع دلفای

با توجه به اهمیت و کاربردهای مختلف، انواع گوناگونی از دلفای قابل تمیز است. حتی برخی، گروه‌های محوری^۱ را نیز در زمره‌ی انواع دلفای تلقی می‌کنند. یعنی بر این عقیده اند که میزگردها و جلسات برخورد افکار^۲ نیز، به نوعی، دلفای به حساب می‌آید. نظر ما چنین نیست، زیرا:

- در جلسات حضوری، اندیشه‌ها تحت تأثیر افراد محور^۳ قرار می‌گیرد؛ یعنی آنان که پیش از همه سخن می‌گویند، مسیر اندیشه‌ها را تعیین می‌کنند. بنابراین، می‌توان گفت در گروه‌های محوری، اندیشه‌ها طبیعی، بدیع و ارتجاعی نیست و محورهای بحث توسط سخن‌وران تعیین می‌شود.

- در جلسات حضوری، امکان استفاده از گستره‌ی زمانی نیست؛ منظور این است که در دلفای متعارف، افراد نظر اولیه‌ی خود را بی هیچ سویافتی مطرح می‌کنند و سپس، تا دور دیگر، بدان می‌اندیشند، از منابع مختلف استفاده می‌کنند، با دیگران مشورت می‌نمایند و در نهایت، اندیشه‌ی گروه مطالعه را نیز درمی‌یابند. بنابراین، در دلفای، زمان، پیوسته و طولانی است و اندیشه‌ی فرد از دور دوم به بعد برآیندی از همه‌ی اندیشه‌ها است.

- در گروه‌های محوری، افراد در فضایی محدود و بدون آورده‌ی بیرونی قرار می‌گیرند، یا بدون هیچ نوع بازدهی از هم جدا می‌شوند؛ یعنی، هیچ نوع اجماع یا برآیندی به دست نمی‌آید، یا آن که برآیندی به دست می‌آید که بیش‌تر یک یا چند سخن‌ور در خود دارد: در دلفای متعارف چنین نیست. بنابراین، آنچه در سطور بعدی، دلفای و انواع آن خوانده می‌شود، صرفاً بر همین نوع (دلفای متعارف) ناظر است.

این تکنیک (دلفای)، با توجه به ویژگی‌ها و مزایای خاصی که دارد (به‌ویژه اقتصادی بودن آن)، در برنامه‌های پژوهشی شرکت‌های خصوصی،

1. Focus Groups
2. Brain Storming
3. Axes

شرکت‌ها و سازمان‌های دولتی، آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و رسانه‌های جمعی جای‌گاهی مناسب یافته‌است. چنین جای‌گاه کاربردی، موجب شده‌است که امروزه ما با خانواده‌ی روش‌های دلفای و با زمینه‌های کاربردی گسترده‌ی آن روبه‌رو هستیم. تقسیم‌بندی‌های مختلفی از دلفای به عمل آمده‌است که در این نوشتار به دو دسته از مشهورترین‌شان که توافقی نسبی نیز درباره‌ی آن‌ها وجود دارد، پرداخته می‌شود.

وودنبرگ، انواع دلفای را به سه گروه تقسیم می‌کند (Woodenberg, 1991: 132):

۱- **دلفای سنتی**^۱ - این نوع دلفای، که همان روش استفاده‌شده توسط ابداع‌کنندگان آن است، دو کاربرد عمده دارد: پیش‌بینی و برآورد شاخص‌های ناشناخته. از این روش، برای تعیین توافق صاحب‌نظران درباره‌ی پیش‌رفت‌های آینده در زمینه‌ی علم و فن‌آوری نیز استفاده می‌شود.

۲- **دلفای سیاسی**^۲ - این نوع دلفای، در پی رسیدن به توافق نیست، بلکه در پی رسیدن به مهم‌ترین دیدگاه‌های مخالف در زمینه‌ی یک موضوع سیاسی روز است. هدف اصلی این نوع دلفای، دستیابی به طیف مواضع و دیدگاه‌های موجود در اجتماع می‌باشد.

۳- **دلفای تصمیم‌گیری**^۳ - این دلفای، برای دستیابی به تصمیمات مشترک بین گروهی از افراد متفاوت در مورد مسئله‌ی خاص، به کار می‌آید. معمولاً موضوع تصمیم‌گیری، پیچیده و چندبُعدی، و فرآیند ارتباط ساختاری یک گروه متخصص در حل صحیح و ریشه‌ی آن مؤثر است. این نوع دلفای، اخیراً در مسائل مربوط به مهندسی ژنتیک، سقط جنین و مسائل اخلاقی نیز بسیار به کار می‌رود.

اِشتروس و زیگلر (۱۹۷۵:۲۵۵) نیز، دلفای را بر سه گونه می‌دانند (Strauss; Zeigler, 1975: 255):

1. Conventional Delphi
2. Policy Delphi
3. Decision Delphi

۱- **دلفای عددی**^۱- این نوع دلفای برآوردهای عددی تاریخ‌ها، مقادیر یا ارزش‌ها را استخراج می‌کند. برای مثال، این که جمعیت جهان در سال ۲۱۰۰ چه قدر و چه‌گونه است؛ و یا در چه سالی انسان خواهد توانست در مریخ زندگی کند. این نوع دلفای، همانند طبقه‌بندی سنتی در دیدگاه وودنبرگ است.

۲- **دلفای سیاست‌گذاری**- این روش، به شکل کلامی انجام می‌شود و برآورد عددی در آن مد نظر نیست. این روش تا حدودی مشابه دلفای سیاسی وودنبرگ است.

۳- **دلفای تاریخی**^۲- در این روش، هدف، آزمون نظام‌دار از دیدگاه‌های فیلسوفان بزرگ گذشته (به ویژه فیلسوفان سیاسی) و کاربرد دیدگاه‌ها و منطق آنان برای حل مشکلات جوامع امروزی است. در این روش نیز، چندین پنل (گروه شرکت‌کننده در مطالعه‌ی دلفای) مختلف تشکیل می‌شود و از افراد صاحب‌نظر درباره‌ی دیدگاه‌های آن فیلسوف دعوت به عمل می‌آید و پرسش‌هایی در مورد دیدگاه فیلسوفی مانند افلاطون، در خصوص یک موضوع جدید مانند علل افزایش جرم و جنایت، طرح می‌شود.

هر یک از انواع دلفای کاربردی خاص دارد. از روش دلفای سنتی یا عددی، بیش‌تر در زمینه‌های علم و تکنولوژی و پیش‌بینی پیشرفت‌های آینده استفاده می‌شود. دلفای سیاسی، عمدتاً در حوزه‌ی ترمیم وضعیت آتی حزب‌ها و دولت‌ها، و تعیین دیدگاه‌های سیاسی معارض و قدرت‌مند، به‌ویژه شناسایی گروه‌های فشار به کار می‌رود. دلفای تصمیم‌گیری، بیش‌تر در زمینه‌ی مسائل مهم روز، و توسط رسانه‌های گروهی برای تأثیرگذاری و اطلاع‌رسانی به تصمیم‌گیران دولتی و قانون‌گذاران کارایی دارد. و در نهایت، دلفای تاریخی، در زمینه‌هایی مانند تاریخ سیاسی، تاریخ، و فلسفه‌ی آموزش و پرورش کاربرد فراوان دارد.

1. Numeric Delphi
2. Historic Delphi

منطق بنیادین روش دلفای کیفی (طراحی و استفاده)

همان گونه که گفته شد، هدف اساسی دلفای، پیش‌بینی است. از نظر ستی و بونی^۱ (۱۹۹۰)، چهار روش منطقی و قابل دفاع برای پیش‌بینی آینده وجود دارد:

۱- توافق

۲- حدس زدن بر اساس روندهای موجود

۳- تحلیل تاریخی و قیاس

۴- تولید نظام‌دار شقوق مختلف آینده

دلفای کیفی، برجسته‌ترین روش توافقی برای پیش‌بینی آینده به شمار می‌رود. پیش‌بینی‌های کمی، زمانی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد که اطلاعاتی مستند و مستدل درباره‌ی گذشته، به صورت عدد و رقم، و یا به عبارتی، داده، با امکان نشان دادن آن وجود داشته‌باشد، و این فرض اساسی نیز موجود باشد که آینده دقیقاً امتداد و ادامه‌ی گذشته و حال است. از آن‌جا که در بیشتر موارد چنین اطمینان و شرایطی مهیا نیست، بهتر است از روش‌های کیفی استفاده شود. دلفای، یکی از مشهورترین روش‌های کیفی دستیابی به دیدگاه‌ها توسط طراحان و متخصصان علوم اجتماعی (به ویژه فوتوریست‌ها)^۲ است (Porter, 1985).

منطق استفاده و طراحی روش دلفای، سرعت و حجم تغییر است. «اگر تغییری از گذشته تا حال صورت نگرفته‌باشد و فضا نیز هیچ تغییری را متجلی نکند، بهتر است از طریق سنجش گذشته و حال به پیش‌بینی آینده همت گمارد» (Helmer, 1983: 25). اما بیشتر روش‌شناسان آینده و فوتوریست‌ها چنین دیدگاهی را نمی‌پذیرند. آن‌ها معتقد اند «به لحاظ وجود امکان همیشگی برای تغییر، بهتر است از روش‌های موجود برای پیش‌بینی آینده استفاده کرد. در

1. Saaty & Boone
2. Futurists

حقیقت، از آنجایی که هیچ تئوری دقیقی درباره‌ی آینده وجود ندارد، بهره‌گیری از دیدگاه متخصصان برای پیش‌بینی ضروری است (Lang, 1999: 17).

مارتیون معتقد است که «روش دلفای کیفی، بیش‌تر مناسب زمینه‌های کم سازمان‌یافته، زمینه‌های بسیار جدیدی که فاقد تاریخچه و پیشینه‌ی بسنده است، حوزه‌هایی که پیش‌رفت در آنها بیش‌تر وابسته به عوامل اقتصادی-اجتماعی است تا عوامل تکنولوژی، و نیز، زمینه‌هایی است که با ملاحظات اخلاقی و ارزش آمیخته است» (Martion, 1973: 78).

مراحل تحقیق

تفاوت‌های دلفای با سنجش افکار عادی بسیار است:

- دلفای، صرفاً با متخصصان و اصحاب صلاحیت سر و کار دارد.
- دلفای، در چند یا چندین مرحله صورت می‌گیرد و حرکت اندیشه‌ها را مشخص می‌کند.
- در دلفای، هدف غائی، نزدیک‌سازی اندیشه‌ها است و در نهایت، استخراج راهبردهای اجرائی.
- در دلفای، گستره‌ی زمانی وجود دارد؛ بدین معنی که متخصصان مورد مطالعه، در زمان‌های بین دوره‌ها، به مطالعه‌ی استفسار و در نهایت، مقایسه‌ی اندیشه‌ی خود با دیگر اعضای گروه می‌پردازند.
- در دلفای، اندیشه‌های بدیع، طبیعی و اولیه، در پایان به صورت ترکیبی احراز می‌شود.
- با دلفای، نه تنها اندیشه‌ها احراز می‌شود، بلکه اولویت‌ها نیز به دست می‌آید.
- با دلفای، نه تنها وزن‌پذیری ساده‌ی عناصر به دست می‌آید، بلکه وزن‌پذیری چندگانه^۲ی عناصر نیز احراز می‌شود.

1. Uni-Ponderability
2. Multi-Ponderability

مثال فرضی

تحقیقی درباره‌ی مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی جامعه‌ی ایران امروز مورد توجه است و قرار است این تحقیق با دلفای انجام شود. دست‌آوردهای تحقیق می‌تواند چنین باشد:

- مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی در ایران امروز، با یک توزین ساده مشخص می‌شود. این توزین تک‌وزنی است. آراء، صرفاً با نسبت کمی به دست می‌آید. در این مرحله، محقق با مشخص ساختن و اعلام آستانه‌ی اهمیت^۱ می‌نویسد که در کدام حد یا نسبت از آراء، آسیب‌هایی را به عنوان آسیب‌های اساسی به حساب نمی‌آورد.^۲

- هر یک از آسیب‌های ذکرشده، با توجه به وزن کمی (تعداد آراء) رده‌بندی می‌شود، یعنی اولویت آسیب‌ها به دست می‌آید.

- سپس فاصله‌ی عوامل تعیین می‌شود. منظور این است که مشخص شود فاصله‌ی بین آسیب‌ها با یک وزن چند درجه است. ممکن است بین آسیب اول و دوم، فاصله ۱۰ درجه باشد، در حالی که بین آسیب نهم و دهم، صرفاً یک درجه فاصله باشد، یعنی آسیب‌ها به هم کاملاً نزدیک باشند.

- پس از آن، کوشش می‌شود تا رده‌بندی آسیب‌ها بر حسب اولویت داده‌شده توسط متخصصان در نظر گرفته‌شود. از این مرحله، مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی در ایران امروز، نه تنها با در نظر گرفتن تعداد پاسخ‌گویان به دست می‌آید، بلکه وزن دوم ارائه‌شده برای هر یک از آسیب‌ها نیز با توجه به اولویت‌بندی متخصصان به دست می‌آید.

- در گام بعد، می‌توان فهرست آسیب‌های اساسی و رده‌بندی آنان را به طور تفاضلی به دست داد. مثلاً مشخص شود از دیدگاه این گروه متخصص، تصویر آسیب‌های اجتماعی در شهرها و روستاهای ایران چه‌گونه است.

1. Importance Threshold

۲. موارد کم‌تر از ۱۰ درصد، به عنوان آستانه‌ی اهمیت به شمار می‌رود.

- در بُعد مقایسه‌ئی، می‌توان مقایسه‌ی حال و گذشته را نیز مد نظر قرار داد؛ یعنی پرسید «به نظر شما فهرست آسیب‌های اجتماعی در ایران، بعد و قبل از انقلاب کدام است؟». در این صورت، باز دو تصویر جداگانه از آسیب‌های اجتماعی در ایران به دست می‌آید.

- در گام بعد، محقق می‌کوشد تا آینده‌ی آسیب‌های اجتماعی در ایران به دست آید. باز هم دو تصویر به دست می‌آید. تصویر مهم‌ترین آسیب‌های اجتماعی در ایران امروز و فردا. بدین ترتیب، روند حرکت و تغییرپذیری واقعیت حساب می‌شود؛ معلوم می‌شود که تا چه حد دو تصویر از یک‌دیگر متمایز اند؛ و کدام آسیب‌ها در سطوح حال و آینده جابه‌جا می‌شود.

- چنان‌چه قرار شود تحقیق به سطوح محلی نیز راه یابد، باید پرسید «به نظر شما علل و عوامل اساسی در بروز آسیب‌های اجتماعی در ایران امروز کدام است؟» (به تفکیک شهر و روستا، قبل و بعد از انقلاب و ...).

- اگر قرار شود تحقیق راه‌کارهای اساسی مبارزه با آسیب‌های اجتماعی را نیز به دست دهد، می‌توان پرسید «به نظر شما مهم‌ترین راه‌های مبارزه با آسیب‌های اجتماعی در ایران امروز کدام است؟» (به ترتیب اهمیت).

کاربرد عملی در ایران

استفاده از دلفای در ایران، امروزه بسیار مورد توجه قرار گرفته‌است. هم در حوزه‌های آکادمیک و هم در حوزه‌ها و زمینه‌های اجرایی. در سطور زیر به یکی از این تحقیقات اشاره می‌کنیم.

در سال ۱۳۸۱، تحقیقی توسط «مؤسسه‌ی عالی پژوهش در تأمین اجتماعی» بر عهده‌ی خانم دکتر شهلا کاظمی‌پور قرار گرفت. پژوهش در باب موانع و تنگناهای اجتماعی-فرهنگی رشد بیمه در ایران امروز بود.

محقق، از دلفای، به دو گونه استفاده کرد:

- مطالعه‌ی مقدماتی و بازایی فرضیه‌های تحقیق؛

- نتیجه‌گیری و مقایسه‌ی داده‌های به‌دست‌آمده با اندیشه‌ی متخصصان.
 ۵۰ متخصص دانشگاهی و اجرایی، در حوزه‌ی تأمین اجتماعی برگزیده شدند و پرسش زیر مطرح شد:
 «به نظر شما تا چه حد عوامل زیر در عدم بسط بیمه‌های اجتماعی در ایران امروز مؤثر بوده‌است؟»
 نتایج حاصل در جدول ۱ دیده‌می‌شود.

جدول ۱- نتایج به‌دست‌آمده از تحقیق

شماره	محور مورد تأکید	میانگین ارزش
۱	عدم انجام پژوهش و ریشه‌یابی مسائل	۴/۴۰
۲	پیچیدگی و نارسائی قوانین	۴/۳۶
۳	عدم شناخت و آگاهی از خدمات بیمه	۴/۲۶
۴	فقر و تنگناهای اقتصادی	۴/۲۲
۵	ضعف عمل‌کرد سازمان‌ها و صندوق‌های بیمه و بازنشتگی	۴/۱۲
۶	وجود نهادهای حمایتی مانند خانواده و اقوام	۴/۰۸
۷	عدم انطباق خدمات ارائه‌شده با نیازهای مردم	۴/۰۶
۸	ضعف اطلاع‌رسانی و تبلیغات صحیح	۴/۰۱
۹	مسائل فرهنگی، درون‌زا نبودن، و مساعد نبودن پست‌های فرهنگی	۳/۹۸
۱۰	مشکلات ساختار کلان جامعه	۳/۹۶
۱۱	عدم وجود ساختار زندگی شهری در ایران	۳/۷۸
۱۲	اهمیت دادن به حال و منافع آنی	۳/۷۸

محقق پس از استخراج محورها به طبقه‌بندی و گونه‌شناسی آنان پرداخت، وزن ساده و سپس ترکیبی هر گونه را استخراج کرد و فاصله‌ی وزنی گونه‌ها را به دست آورد، سپس میانگین نظرات را درباره‌ی هر گونه محاسبه نمود. سپس، این میانگین را در هر گروه سنجید و مشخص ساخت که اگر میانگین کل توافق با یک محور چنین است، این میانگین در گروه‌های مختلف چه‌گونه است و تا چه حد تمایزات گروهی متخصصان (با توجه به متغیرهای اساسی، نظیر تخصص آکادمیک، یا اجرائی و ...) در این مورد معنادار است. در گام

بعد نیز، وزن درونی هر یک از گونه‌ها را سنجید. برای مثال، زمانی که یک گونه از محورهای بدست می‌آید، مانند «نارسائی سازمانی در ارائه‌ی خدمات بیمه‌ئی» و معنای آن این بود که پاسخ‌گویان عقیده داشتند که سازمان تأمین اجتماعی به عنوان ابزار ارائه‌ی خدمات بیمه ضعیف عمل می‌کند، زیرگونه‌ها چنین بودند:

- ضعف مدیریت سازمان

- ضعف قوانین سازمان

- ضعف ابزار جدید و امکانات سازمان

با توجه به این که تعداد متخصصان ۵۰ نفر بود. زمانی که هر ۵۰ نفر به هر یک از اندیشه‌های محور توجه کردند و تمامی‌شان بر اهمیت آن تأکید نمودند و در عین حال، همه‌ی آنان وزن نخستین را به هر محور دادند، باید وزن کمی و ساده‌ی محورها (یا در بین گونه‌ها) را به دست آورد.

کاربرد دلفای در پژوهش‌های مسائل زنان در ایران

هر چند در زمینه‌ی زنان و خانواده، تا کنون در ایران این ابزار پژوهشی پیاده نشده‌است، اما به نظر می‌رسد که جا دارد در راه شناخت مسائل زنان و خانواده در ایران بسیار مورد استفاده قرار گیرد. برخی زمینه‌ها چنین است:

- از طریق مصاحبه‌های دلفائی با متخصصان اجرائی و آکادمیک زنان درباره‌ی مهم‌ترین مسائل آنان به ترتیب اهمیت در ایران امروز، می‌توان مهم‌ترین مسائل رویاروی زنان ایران را یافت؛ مسائل را به ترتیب اهمیت بازشمرد؛ راه حل هر یک از آنان را پیدا کرد؛ مسائل را به تفکیک استان‌ها و مناطق ایران توزیع نمود؛ و افزون بر این، به مقایسه‌ی مهم‌ترین مسائل زنان ایران و جوامع دیگر پرداخت.

- تحقیقی همانند آنچه در بالا گفته‌شد، می‌تواند درباره‌ی آسیب‌شناسی خانواده در ایران امروز به کار آید.

در حد خرد، پژوهش دلفائی درباره‌ی زنان ایران، می‌تواند با نگرش به یکی از ابعاد حیات زنان، برای نمونه، اشتغال زنان، انجام گیرد. در هر حال، مهاجرت بی‌سابقه‌ی زنان از خانواده، امتیازات بسیاری هم برای زنان و هم جامعه به بار آورده‌است، اما، در عمل، تنگناها، مسائل و تضادهای بسیاری وجود دارد، از جمله این که:

- اشتغال زنان در ایران امروز، در عمل، با افزایش بار کاری زنان مترادف شده‌است. به همراه خروج زنان از خانواده، مشارکت مردان در انجام کار خانگی تحقق نیافته‌است.

- در باب مالکیت درآمد زنان نیز، مسائل بسیاری وجود دارد. مردانی هنوز بر این باور اند که مالکیت در خانواده، خاص مردان است^۱. بنابراین، همه‌ی درآمد زن به مرد تعلق دارد و مرد می‌تواند به میل خود، جزئی از آن را برای ارضای نیازهایی چند، در اختیار زن قرار دهد^۲. در برابر، زنانی نیز می‌گویند که مرد مسئول نفقه‌ی خانه است. بنابراین، تمامی درآمد زن متعلق به خود او است و به هیچ وجه، نه به مرد تعلق دارد و نه باید صرف امور خانگی شود. هنوز الگوئی منطقی و قابل اجرا در این زمینه در جامعه‌ی ایران ایجاد نشده‌است.

- در باب اشتغال زنان و هرم قدرت در جامعه نیز، هنوز مسائل بسیاری وجود دارد. به نظر می‌رسد خروج عظیم زنان از خانه، بیش از آن که بُعد کیفی یابد، در حد کمی خلاصه شده‌است و زنان به مشاغل بالای هرم قدرت دست نیافته‌اند. برای تبدیل این امر کمی به کیفی نیز، راه‌های عملی بسیار است.

همه‌ی این مسائل را می‌توان به روش دلفای بررسی نمود.

۱. این اندیشه در تداوم پدرسری قابل طرح است. از پایه‌های اصلی پدرسری، پدرنامی، پدرمکانی و پدرتباری است. بنابراین، در چنین خانواده‌ئی، همه‌ی امتیازات از طریق صلب (مرد) و نه بطن (زن) انتقال می‌یابد.

۲. در پدرسری تعدیل‌شده، مالکیت مشاع توصیه می‌شود، که در عمل، باز با گزاره‌ی نخست قرابت دارد. مهم، پذیرش مالکیت مفروز است که در آن، زن و مرد، هر یک جدا از دیگری، می‌تواند مالک اموال خود باشد.

نقد و ارزیابی

دلفای کیفی نیز همانند تمامی روش‌های پژوهش علوم انسانی و اجتماعی دارای مزایایی است که به دلیل همین مزایا در موقعیت‌ها و مطالعات خاصی که قبلاً درباره‌ی آن‌ها بحث شد، کاربرد بیشتری دارد. *اشتراوس و زیگلر* (۱۹۷۵) معتقد اند که مهم‌ترین مزیت این روش، سادگی آن است. به عبارتی، برای اجرای یک دلفای کیفی، داشتن مهارت‌های ریاضی پیش‌رفته، طراحی، اجرا و تحلیل در سطح بالا نیاز نیست. افزون بر این که در زمینه‌های کاملاً جدید و دارای منابع اندک، روش فوق در صورت رعایت احتیاط‌های لازم، از قبیل انتخاب افراد صاحب‌نظر، تحلیل دقیق و اجتناب از سوگیری به نفع اهداف مطالعه و ... بهترین روش مطالعاتی برای رسیدن به پیشنهادها و دیدگاه‌های جدید است. یکی از مهم‌ترین مزایای دلفای در مقایسه با سایر روش‌های گروهی پژوهشی که به شکل رودرو اجرا می‌شود، این است که به دلیل عدم ارتباط رودرو، عقاید از طرف یک یا چند عضو دارای ویژگی‌های رهبری در گروه، به سایر اعضا تحمیل نمی‌شود و همه، فرصتی برابر برای اظهار نظر دارند. یکی دیگر از مزایای دلفای کیفی، اجرای چندین دور مطالعه‌ی مستقل است که هر یک همانند یک پیمایش عمل می‌کند، لذا پژوهش‌گر، در صورت طراحی مناسب هر یک از دورها، می‌تواند از نتایج هر یک از دورها نیز به شکل مستقل بهره‌گیری کند.

سیموندز معتقد است که «مهم‌ترین ضعف در بهره‌گیری از روش دلفای این است که به هنگام آغاز مطالعه، برخی سوآل‌ها مطرح نمی‌شود و در ادامه‌ی دورهای بعدی اهمیت این سوآل‌ها آشکار می‌گردد. اما چون این مسائل در آغاز طرح نشده و اعضا درباره‌ی آن‌ها نظر نداده‌بودند، نمی‌توان بعداً آن‌ها را به محتوای پرسش‌نامه افزود. از این رو، این امر می‌تواند به کاستی و افت شدید اعتبار این روش بیانجامد» (Simmonds, 1977: 29).

لانگ در پاسخ به این انتقاد می‌گوید: «این ضعف ممکن است در تمام انواع پژوهش وجود داشته‌باشد. چنان که امکان دارد پس از پایان یک پیمایش گسترده، پژوهش‌گر به این نتیجه برسد که بایست سوالات اساسی‌تری در پرسش‌نامه مطرح می‌شد و نیاز به اجرای مجدد پرسش‌نامه‌ئی جدید است» (Lang, 1999: 46).

در خصوص مزایای روش دلفای، اونو و ودمایر معتقد اند که هر چند دقت و اعتبار این روش در پیش‌بینی‌های کوتاه‌مدت ثابت شده‌است، اما آن‌ها با استناد به مطالعه‌ی خود که در سال ۱۹۷۴ انجام گرفت و در سال ۱۹۹۴ نیز نتایج آنرا مورد ارزش‌یابی قرار دادند، نشان دادند که روش دلفای در پیش‌بینی‌های بلندمدت نیز موفق عمل می‌کند (Ono; Wedmeyer, 1994: 301). آشر و اورهولت^۱ به نقل از لانگ (۱۹۹۹) نشان دادند که یافته‌ها و پیش‌بینی‌های به‌دست‌آمده از دلفای کیفی، در خصوص چشم‌انداز پیش‌رفت‌های آتی در زمینه‌ی تکنولوژی کامپیوتری، گسترش به‌کارگیری انرژی هسته‌ئی در زمینه‌های مختلف صلح‌آمیز، تقاضا برای انرژی، به‌ویژه نفت، جای‌گاه سازمان اوپک، و رشد جمعیت جهان، به طرز شگفت‌انگیز صحیح بوده‌است. به علاوه، این پژوهش‌گران باور دارند که روش دلفای کیفی، توافقات و عدم توافقات واقعی میان متخصصان، و در کل، پاسخ‌گویان را آسان می‌نماید و به دلیل ناشناخته ماندن پاسخ‌گو و پاسخ، امکان ابراز نظارت واقعی را بر خلاف روش‌هایی مانند مصاحبه و حتا پرسش‌نامه فراهم می‌آورد.

به طور خلاصه، امتیازات این روش را می‌توان بدین قرار برشمرد:

- ۱- در این روش، فشار گروهی به حداقل ممکن کاهش می‌یابد و افراد، بدون آن که تفکر گروهی بر نظرات و افکار آنان سایه افکند، می‌توانند آزادانه نظرات افکار و تأملات خود را بیان کنند.
- ۲- با حذف کنش رودرو، این روش، مانع از بروز مشکلاتی مانند نفوذ افراد مسلط بر تصمیمات گروهی می‌شود.

- ۳- در این روش، افراد فرصت می‌یابند با دیدی بی‌طرفانه به قضاوت و داوری بپردازند.
- ۴- برای حل مسائل پیچیده، روش دلفای کمک می‌کند تا به اجماع گروهی به جای نظرات تک‌تک افراد دست یابیم.
- ۵- ناشناخته ماندن شرکت‌کنندگان سبب تشویق و صداقت در بیان ایده‌ها و گزینه‌های نوین می‌شود.
- ۶- با این روش بدون آنیت و تأثیرپذیری آنی، ساختار ذهن (آن سان که گفته‌شد) به دست می‌آید.
- ۷- برای پاسخ‌گویان امکان ارزیابی مجدد نظرات و فرصت کافی برای بررسی آن‌ها وجود دارد.
- ۸- مشاع بودن اندیشه‌ها به کاهش گرایش به حزم اعضای گروه می‌انجامد.
- ۹- داده‌های حاصل از کاربرد دلفای، غنائی بالا دارد، زیرا از خزانه‌ی قرن‌ها اندیشه و تجربه برآمده است.

مسائل و تنگناها

- با وجود همه‌ی امتیازها، این ابزار نیز، همانند هر ابزار پژوهشی دیگر، مسائل و تنگناهای خاصی دارد:
- ۱- روش دلفای، کند، هزینه‌بر و زمان‌بر است. اگر دلفای با بهره‌گیری از پُست، و با شرکت اعضای زیاد انجام گیرد، ممکن است هر دور آن چندین ماه طول بکشد. در این صورت، فرسایش اندیشه‌ها رخ می‌دهد؛ یعنی اعضا، نکانت قبلی را فراموش می‌کنند و انگیزه‌ی پژوهش نیز از بین می‌رود.
- ۲- به لحاظ نبودن برخورد رودررو، و ارتباط و تعامل مستقیم بین اعضا، ممکن است انگیزش و تحرک کافی وجود نداشته‌باشد.

۳- ممکن است شرکت‌کنندگان در خواندن سؤال‌ها یا نقطه نظرات سایر اعضا دچار بدفهمی شوند.

۴- امکان دارد پایه‌های تئوریک این روش، به‌خوبی برای اعضا قابل درک نباشد.

۵- احتمال دارد افراد متخصص، همگنی و ساختار فکری مشابه نداشته‌باشند، که این امر، احتمالاً به کشیدگی توزیع پاسخ‌ها در منحنی طبیعی آنان می‌انجامد.

سلاکمن (۱۹۷۴) تمامی مشکلات روش دلفای را عمدتاً ناشی از به‌کارگیری افراد متخصص می‌داند. از نظر او، چه‌گونه‌گی‌گزینه‌ش شرکت‌کنندگان دلفای، فاقد استانداردهای روشن و دقیق است تا بتوان نظرات آن‌ها را یافته‌های تجربی دقیق قلمداد کرد. او کاستی‌های روش دلفای را در مورد زیر خلاصه کرده‌است:

۱- تعریف دلفای از متخصص، مبهم و ادعای آن درباره‌ی دستیابی به نظرات ارزشمند، دقیق و درست متخصصان، از نظر علمی قابل تردید است.

۲- ادعای طرف‌داران روش دلفای، در مورد برتری دیدگاه گروهی بر دیدگاه فردی، و عدم برخورد اعضا، به غیر قابل اعمال شدن یافته‌ها می‌انجامد و اعتبار بیرونی نتایج را با مشکل جدی روبه‌رو می‌کند. چنان که گفته‌شد، با این روش، مالکیت فردی اندیشه نفی می‌شود. در این صورت، مسئولیت فردی نیز منقضی است و امکان سوء استفاده و کاهش اعتبار وجود دارد.

۳- احتمالاً سؤال‌های دلفای کلی است و به تبع آن، پاسخ‌ها نیز کلی و مبهم خواهد بود.

۴- احتمالاً نتایج کلی دلفای نیز آمیخته‌ئی مبهم و کلی است، یعنی اطلاعاتی دقیق و ریاضی‌گونه تولید نمی‌شود.

بنابراین، این روش و نتایج آن، نباید با پیش‌بینی‌ها، تحلیل‌ها و یا بررسی‌های آینده‌نگرانه‌ی منسجمی که درباره‌ی رفتارها یا رویدادهای نظام‌دار و تعریف‌شده انجام می‌گیرد، یک‌سان انگاشته‌شود.

در سال‌های اخیر، با پیشرفت‌های به‌عمل‌آمده در روش‌شناسی علوم اجتماعی، برخی از این انتقادات پاسخ داده‌شده‌اند و بعضی از صاحب‌نظران علوم اجتماعی، بیشتر ایرادات ساکن را بر دلفای کیفی وارد نمی‌دانند. برای مثال، لانگ (۱۹۹۹) معتقد است که با توجه به این که در روش‌های کیفی تعمیم یافته‌ها هدف پژوهش‌گر نیست، بنابراین، ایراد مرتبط به تعمیم‌پذیری داده‌ها اصلاً مورد قبول نیست. در خصوص سایر موارد نیز، از نظر او در دلفای کیفی، مسئله و هدف پژوهش کاملاً روشن است و این، بسته به تخصص پژوهش‌گر است که سؤال‌ها و ابزارها را به گونه‌ئی تنظیم کند که حاوی کم‌ترین ابهام باشد.

مهم‌ترین نواقص و یا مشکلات روش دلفای را می‌توان به شرح زیر

برشمرد:

۱- روش دلفای پایه‌ی نظری ضعیفی دارد و باید در این زمینه، کوشش‌هایی به عمل آید. فقدان چارچوب نظری را عمده‌ترین ضعف این روش دانسته‌اند. همین موضوع، سبب شده تا برخی دلفای را فن بدانند.

۲- این روش کار زیادی می‌برد؛ کارهایی مانند استخراج، تحلیل، ترسیم جداول، نگه‌داری اطلاعات و پُست، در هر یک از مراحل تحقیق.

۳- انجام این روش، به هزینه و زمان زیاد نیاز دارد.

۴- دقت پیش‌بینی روش دلفای برای کوتاه‌مدت و میان‌مدت کم است. اصولاً با این روش، امکان دستیابی به مدرج‌سازی عوامل و تحلیل دقیق وجود ندارد.

بسیاری از انتقادهایی که گفته‌شد، نه ناشی از شیوه‌ی دلفای، بلکه به خاطر بی‌دقتی محققان یا صاحب‌نظران است. به نظر ما، اگر این روش با دقت و احتساب همه‌ی شرایط صورت گیرد، نقشی مهم در ارتقای دانش تولید اطلاعات درست ساختاری و سنجیده ایفا خواهدکرد. دلفای، روزنه‌ئی نو در رسوخ به ذهن آدمیان، کسب دست‌آوردهای انباشته‌ی اندیشه و علم و در نهایت، فشرده‌سازی اطلاعات برای استفاده در عمل و نظر است.

شرایط اساسی

همان طور که دیده می‌شود، دلفای، ابزاری کیفی، حساس و مهم در دنیای امروز است؛ اما، کاربرد درست آن نیازمند رعایت شرایط بسیار است، از جمله:

۱- شناخت و تعریف پرسش‌گر- در دلفای کیفی، پرسش‌گر نقشی بسیار اساسی دارد. باید دارای صلاحیت بالائی باشد تا بتواند در هر مرحله، به دقیق‌ترین اطلاعات دست یابد.

۲- تعریف و همگن‌سازی موقعیت- باید در هر مرحله، به تعریف دقیق موقعیت تحقیق و سپس، همگن‌سازی موقعیت و در نهایت، استاندارد کردن آن پرداخت.

۳- تولید سنتز درست- همان طور که دیده می‌شود، در دلفای، پاسخ‌گو پس از مرحله‌ی نخست، حذف می‌شود؛ دیدگاه‌ها و نظرات از حالت پراکنده خارج، و مشاع می‌شوند. منظور این است که اندیشه‌ی بکر و طبیعی پاسخ‌گو، آرام آرام در مراحل بعد با دیگر اندیشه‌ها، و همچنین اندیشه‌ها و مطالعات بعدی او می‌پیوندد و ترکیبی جدید از آن برمی‌آید. این ترکیب، از آن هیچ کس نیست.

۴- تحلیل نسل- اعتبار داده‌های حاصل از دلفای کیفی، بیش از همه، وابسته به گروهی است که صالح‌ترین گروه ارائه‌کننده‌ی اطلاعات باشد. در تحلیل نسل، نه تنها یک‌یک افراد اهمیت دارند، بلکه کمیت، فراگیری و همچنین ترکیب آنان مهم است. بسیاری عقیده دارند که در تعیین نسل، باید به آنالیز موضوع پرداخت، ساخت‌های آن را شناخت، و سپس برای هر ساخت، یا بعد موضوع، فرد یا افرادی ذی‌صلاح، هم از حوزه‌ی تخصص آکادمیک و هم از میان صاحب‌نظران اجرائی برگزید.

نتیجه

دلفای، شیوه‌ئی نسبتاً تازه در تحقیقات اجتماعی است. هم‌چنان که گفته‌شد، در سال ۱۹۴۴ شاهد نخستین کاربرد آن در حوزه‌های کاملاً اجرائی بودیم.^۱ در پیش‌بینی تغییرات آتی در ایران نیز، در سال‌های اخیر مطرح گردیده و به‌سرعت نشر یافته و مورد استقبال محققان قرار گرفته‌است. بسیاری از جهات ضعف آن، نه به خودی خود، ناشی از شیوه‌ی تحقیق، بلکه به خاطر کاربردهای نادرست آن است. به نظر ما، چنان‌چه این روش درست به کار گرفته‌شود، می‌تواند قرن‌ها تجربه و دانش اندوخته در ذهن متخصصان، عالمان و دست‌اندرکاران را تبلور بخشد و در حوزه‌ی تصمیم‌گیری‌های مهم مفید افتد. در سنجش افکار ساده، ساختار ذهن به دست نمی‌آید، زیرا فرد در یک آن مورد پرسش قرار می‌گیرد. در نتیجه، امکان دارد تحت تأثیر شرایط بیرونی و درونی، صرفاً وضعیت آنی ذهن او، آن هم صرفاً در یک برهه اخذ گردد. گذشته از این، در سنجش افکار ساده، هر عمل نادرست محقق، یا هر اشتباه در طرح پرسش‌ها، اثری سرنوشت‌ساز بر جای می‌گذارد؛ در حالی که در دلفای، با مراجعات بعدی امکان تصحیح هست.

سوم آن که در سنجش افکار، ذهن تنها یک بار و آن هم بدون مقدمه‌ی قبلی مطالعه می‌شود؛ حال آن که در دلفای، ذهنی پرورده و اندیشیده در برابر پرسش‌گر قرار دارد. زیرا در جریان دوره‌های بعد تحقیق، فرد مورد پرسش، به موضوع می‌اندیشد، درباره‌ی آن پرس‌وجو یا مطالعه می‌کند و در برابر اندیشه‌ی دیگران قرار می‌گیرد، بنابراین، آنچه بیان می‌دارد، اندیشه‌ئی خام و ناپرورده نیست.

چهارم آن که در دلفای کیفی که لزوماً بصورت تحلیل محوری^۲ انجام می‌شود، پرسش‌گری با تخصص بالا (احتمالاً خود محقق) به سراغ اصحاب

۱. در آن زمان، ژنرال آرنولد از تئودور کارمن خواست به پیش‌بینی ظرفیت‌های فنی در حوزه‌ی نظامی بپردازد.
2. Focus Analysis

صلاحیت و تخصص می‌رود، لذا زیر و بم ذهن اضافه می‌شود، انگیزه‌ی اندیشیدن تولید می‌گردد، اهداف اساسی تحقیق تبلور می‌یابد و اهمیت آنان هر لحظه مطرح می‌شود.

همان طور که آمد، از این شیوه در اجرا و آن هم پیش‌بینی‌ها بیشتر استفاده شده‌است، اما به نظر می‌رسد که کاربرد دلفای محدودیتی، چه در حوزه‌ی تحقیق و چه در شناخت واقعیت، ندارد. به بیان دیگر، از این شیوه می‌توان در هر حوزه یا زمینه که در آن نظر اصحاب تخصص اهمیت داشته‌باشد، استفاده کرد. گذشته از این، استفاده از آن تنها برای شناخت آینده نیست؛ و علاوه بر این، دلفای را می‌توان در آغاز تحقیق به منظور تعیین بهترین فرضیه‌ها مورد استفاده قرار داد. چه، به زعم ما، فرضیه‌ها قلب تحقیق است و سطح تحقیق با آن مشخص می‌شود. اگر تمام تحقیق در اثبات یا رد فرضیه‌ی بدیهی، سطحی، یا ضعیف و بی‌معنی سامان یابد، کل تحقیق به بطالت رفته‌است. از شیوه‌ی دلفای می‌توان در نتیجه‌گیری نیز استفاده کرد. واقعیات کمی را با نظرات و اندیشه‌ها و در اصل، با ذهن انباشته، جمع‌شده و سنجیده‌ی صاحبان علم، تخصص و صلاحیت مقایسه کرد.

در بسیاری از موارد، چنان که دیده‌شد، دلفای به عنوان شیوه‌ی کمکی به کار می‌رود؛ اما همیشه چنین نیست. در مواردی چند، دلفای، تنها شیوه‌ی ممکن در تحقیق است. برای نمونه، زمانی که قرار است مهم‌ترین جرائم موجود در ایران امروز شناسائی و علل اصلی آنان احراز شود، تنها دلفای جواب‌گو است؛ زیرا نمی‌توان صرفاً با شمار زندانیان به اهمیت آسیب یا جرمی در جامعه اکتفا کرد. در بسیاری از موارد، جرائم چنان حساس اند که شمار مرتکبان بیرونی آن بسیار بیش‌تر از زندانی‌شده‌ها است. پس، باید به ذهن، اندیشه و باور متخصصان رجوع کرد؛ یعنی امری کمی را در کیفیت و ذهن سنجید.

با آن‌چه آمد، دیده می‌شود که دلفای، نتایجی مشخص به دست می‌دهد:

۱- تصویر اندیشه‌ی متخصصان را در موضوعی مشخص، معین می‌کند.

- ب- نقاط تمرکز ذهنی یا تأکید را در اذهان مشخص می‌کند.
- پ- جابه‌جائی و تغییر اندیشه‌ها را، چه به خاطر رویارویی اندیشه‌ها، و چه به خاطر پدیده‌ی انزوا یا شیوع، می‌رساند.
- ت- زیرمحورها را در زمینه‌ی هر محور اساسی به دست می‌دهد.
- ث- علل و عوامل و دره‌های آنان را در تعیین محورها تعیین می‌کند.
- ج- اجماع و حدود آن را در بین اندیشه‌مندان و کارشناسان اجرائی مشخص می‌کند.
- چ- تخالف، تناقض و حتا تباین را در اذهان نشان می‌دهد.
- در نهایت، با این روش، خزانه‌ی اندیشه‌ها و تجربیات، انباشته و آینده‌ی پدیده‌ی مورد نظر و مسیر آن مشخص می‌شود.
- بنابراین، دلفای هم در راه شناخت فعلی و هم در بررسی حرکت پدیده‌ها، شتاب و آهنگ جریان، غایت و علل و عوامل حرکت مورد استفاده قرار می‌گیرد. علاوه بر این، روش دگرگونی واقعیات ذهنی را با توجه به متغیرهای اصلی (سن، جنس، تحصیلات، سابقه‌ی کار، نوع تخصص و ...) به دست می‌دهد.
- با روش دلفای، دریافت تجربیات با توجه به منشأ به‌دست‌آوری آن امکان‌پذیر است. روش دلفای، زیرمجموعه‌ی اندیشه را نیز به دست می‌دهد؛ و نشان می‌دهد که حرکت اندیشه‌ها برآمده از انزوای صوری است یا اقناع؛ و در کدام یک از گروه‌های مورد مطالعه (پاسخ‌گویان) حرکت اندیشه سریع‌تر است و چرا.
- با این روش، محورهای برجسته در اندیشه‌ها طرح می‌شود و شاخص‌های تأکید به دست می‌آید. برجستگی یا اولویت اندیشه یا محورها، با ابزار و شاخص‌های گوناگون سنجیده می‌شود. در ارزیابی‌های روش دلفای، بسیاری اعتقاد دارند که با تکرار تم‌ها یا محورها، مخاطبان شرطی می‌شوند؛ در حالی که چنین نیست، زیرا با آمدن اندیشه‌ی دیگران، پاسخ‌گو در هر مرحله یا برهه‌ی تحقیق، فضائی نو در برابر خود دارد.

در روش دلفای، صرفاً دیدگاه‌ها و نظرات صاحب‌نظران درباره‌ی یک موضوع یا مسئله‌ی اجتماعی سنجیده می‌شود و انطباق آن با نگرش کل‌آحاد جامعه، یا کل‌گرایش‌های جامعه نیازمند انجام تحقیق پیمایشی است. به عبارت دیگر، این دیدگاه‌ها به میزان بیشتر در طرح فرضیات تحقیق به محقق کمک می‌کند و اثبات صحت و سقم فرضیات، به انجام تحقیقات بعدی نیاز دارد. همچنین، با استفاده از دلفای، می‌توان در پایان تحقیق از هر نوع، نظرات کارشناسان را با داده‌های عام مقایسه کرد.

علی‌رغم بسیاری که بر انزوای پاسخ‌گویان در دلفای، به گونه‌ئی منفی اشاره می‌کنند، به نظر ما، انزوای دلفائی، صرفاً صوری و برای پاس‌داری از اصالت ذهن پاسخ‌گویان است. منظور این است که برخورد اندیشه‌ها^۱ و پیدائی رهبران فکری، و در یک جمله بحث و گفت‌وگو، به تأثیرپذیری، اقناع‌آنی و حتا خلسه نیانجامد. پاسخ‌گویان دلفای، در هر مرحله‌ی تحقیق، از دور، رابطه‌ی متقابل دارند. در هر مرحله‌ی تحقیق خود پاسخ‌گو، خود را در آینده‌ی اندیشه و بیان دیگران می‌بیند، خود را با آنان در کل و در صورت لزوم، در زیرگروه‌ها مقایسه می‌کند و این مقایسه، نه تنها بُعد کمی دارد، که کیفی نیز هست. یعنی خود می‌تواند ببیند چه تعداد با اندیشه‌های او موافق‌اند. در عین حال، می‌تواند ببیند شدت عقاید او تا چه حد طرفدار دارد.

باز، به رغم اندیشه‌ی بعضی که دلفای را، به خاطر تکرار مراحل و ثبات پاسخ‌گویان، با مشکل شرطی‌شدن پرسش‌گران از یک سو و پاسخ‌گویان از سوی دیگر روبه‌رو می‌دانند، به نظر ما چنین نیست. سوبافتگی پرسش‌گر (F.B.^۲) و پاسخ‌گو (F.B.^۳) زمانی رخ می‌دهد که در مراحل متعدد، عیناً یک سؤال بی‌هیچ تغییر طرح شود، حال آن‌که، همان‌طور که آمد، هر مرحله از تحقیق دلفائی فضائی دیگر دارد.

به نظر ما، جا دارد ابعاد نظری این شیوه‌ی تحقیق، تقویت شود و شرایط اجرای آن، در عمل، تصریح و تصحیح گردد. در این صورت، راهی نو

1. Brain Storming
2. Interviewer Bias
3. Responder Bias

در رسوخ به اندیشه‌ها، و شیوه‌ئی بدیع و اساسی در تصمیم‌گیری‌های مهم سیاسی-اجتماعی است؛ زیرا سیاست‌مدار را در برابر راه یا راه‌هائی مشخص قرار می‌دهد که اصحاب تخصص بر آن اجماع یافته‌اند.

از مهم‌ترین شرایط در تحقق درست تحقیق با این شیوه، تحلیل گروه صاحب‌نظر است که از آن با عنوان تحلیل نسل^۱ یاد می‌شود. منظور آن است که از نظر کمی تعدادی مناسب برگزیده شود؛ از نظر کیفی، هر بُعد از واقعیت پوشش یابد؛ هر یک از منتخبان صاحب صلاحیت در حد اعتبار صوری و دارای انگیزه‌ی لازم برای اندیشیدن و مشارکت فعال در مراحل گوناگون دلفای باشند؛ در هر برهه به تعمق پردازند و درباره‌ی موضوع مطالعه کنند؛ دارای اندیشه‌ئی باز برای پذیرش آرای درست دیگران باشند؛ به حاصل تحقیق اعتقاد یابند و اهمیت آن را بپذیرند؛ از دادن پاسخ‌های جبهه‌ئی (F.R.) دوری گزینند و در دام پرسش‌های سویافته^۳ یا خارج از حیطه‌ی بحث^۴ نیافتند. در یک کلام، از روح علمی برخوردار باشند.

1. Cohort Analysis
2. Frontal Responses
3. Biased Responses
4. Derogated

منابع

- ۱- دورانت، ویلی (۱۳۷۲). تاریخ تمدن: یونان باستان. ترجمه‌ی امیرحسین آریان‌پور، فتح‌الله مجتباتی، هوشنگ پیرنظر. تهران، انتشارات آموزش انقلاب اسلامی. چاپ چهارم.
- ۲- ساروخانی، باقر (۱۳۸۱). دایرةالمعارف علوم اجتماعی. تهران، انتشارات کیهان. چاپ سوم.
- ۳- کاظمی‌پور، شهلا (۱۳۸۱). تأمین اجتماعی و فرهنگ. تهران، مؤسسه‌ی عالی پژوهش در تأمین اجتماعی.
- 4- Helmer, O. (1983). **Looking Forward: Guide of Future Research**. Beverly Hill, Sage Publication.
- 5- Lang, T. (1999). **An Overview of Four Future Methodologies**. New York, Rask Inc.
- 6- Linstone, H.; Taroff, A. (1975). **Introduction in the Delphi Method, Techniques and Applications**. London, Addison Wesley.
- 7- Martion, J. (1973). **Methods of technological Forecasting in assessing the Future and Policy Planning**. Edited by Gordon. New York, Gordon and Breach Publishers.
- 8- Masini, E. (1993). **Why Future Studies?** London, Grey Seal.
- 9- Ono, R.; Wedmeyer, D. (1994). "Assessing the Validity of the Delphi Technique". **Futures Magazine**. Vol. 26, No. 3, pp. 220-304.
- 10- Mohapatra, P.; Bora, M.; Sahu, K. (1984). "Incorporating Delphi Results in System Dynamics Models: A Case of Indian Tea Industry". **Technological Fore and Social Change Journal**. Vol. 25, pp. 159-177.
- 11- Saaty, T.; Boone, L. (1990). **Embracing the Future, Meeting the Challenges of Our Changing World**. New York, Praeger.
- 12- Strauss, H.; Zeigler, L. (1975). "The Delphi Technique and its Uses in Social Sciences". **Journal of Creative Behavior**. Vol. 9, pp. 253-259.
- 13- Tuoff, M. (1975). "The Design of a Policy Delphi". **Technological Forecasting and Social Change Journal**. Vol. 2.
- 14- Webler, T.; Levine, H.; Rem, O. (1999). "A Novel Approach to Reducing Uncertainty: Group Delphi". **Technological Forecasting and Social Change Journal**. Vol. 39, pp. 253-283.
- 15- Woodenberg, F. (1991). "An Evaluation of Delphi". **Technological Forecasting and Social Change Journal**. Vol. 40, pp. 131-150.